

Tekenen in de Tijd 114

26 september-2 oktober 2021

Is een stevige regering nodig om ons van een klimaatcatastrofe te redden? Dat is slecht nieuws: vrijwel nergens heeft de overheid veel visie. Erik Borgman suggereert dat de strijd tegen de dreigende ecologische ramp overal al wordt gestreden. Door een onzichtbaar leger schimmels.

Deze zondag heeft Duitsland gestemd. Als ik dit schrijf, is de uitslag nog verre van definitief en is het nog niet zeker welke partij de grootste zal zijn. Dat is voor Duitsland zeer opmerkelijk. De Duitse politiek was lang in hoge mate voorspelbaar, maar dat is nu blijkbaar anders. Net als elders in Europa blijven ook in Duitsland kiezers minder trouw aan hun partij en verdelen zij zich over een breed spectrum. Los van de vraag wie de grootste zal zijn, hebben zowel de christendemocratische CDU-CSU als de sociaaldemocratische SPD ongeveer een kwart van de kiezers achter zich. Samen net iets meer dan de helft. De rest is verdeeld, tussen gematigd links (de Groenen) en gematigd rechts (FDP) en ook tussen radicaal-links (die Linke) en extreemrechts (Alternative für Deutschland). De beweging naar de extremen is minder sterk dan in andere landen, maar de verdeeldheid is ook in Duitsland groot. Als de voortekenen niet bedriegen zal het een moeizame formatie worden. Waarschijnlijk niet zo erg als in Nederland, maar de kans dat vanuit een duidelijke visie de grote vraagstukken worden aangepakt waar Europa mee kampt, is ook in Duitsland niet groot.

Is dat erg? Velen vinden van wel. Immers, met name de klimaatverandering vraagt om krachtige en breed gedragen maatregelen. Deze zondag vergaderde – als huurder – een groep van de internationale beweging *Extinction Rebellion* in het Huis van Dominicus. De beweging schrijft op haar website:

Terwijl wij vrolijk doorgaan, sterven er over de hele wereld mensen en diersoorten aan de gevolgen van de klimaat- en ecologische crisis. *Extinction Rebellion* voert actie om regeringen te dwingen om te doen wat nodig is om rampzalige klimaatchaos te voorkomen.

Daar heb je een krachtige regering voor nodig. Maar de vraag is of wij weten 'wat nodig is' om de klimaatverandering en het verlies aan biodiversiteit tegen te gaan. Alleen de urgentie van de ecologische problemen onderstrepen, draagt niet noodzakelijk bij aan de oplossing ervan. Het kan evengoed leiden tot moedeloosheid. De suggestie dat de oplossingen eigenlijk wel duidelijk zijn, maar dat het schuldige onwil is die voorkomt dat ervoor wordt gekozen, doet geen recht aan de situatie. Het geeft aan mensen met andere zorgen het signaal dat wat hen wakker houdt, niet echt belangrijk is en aan degenen die zich het hoofd breken over wegen vooruit, dat dit niet nodig is. De Franse filosoof Bruno Latour heeft erop gewezen dat deze houding haaks staat op een ecologische visie. Volgens de ecologie hangt immers alles met alles samen en is iedereen en alles afhankelijk van de situatie *en* levert er een bijdrage aan.

We hebben dus volgens mij geen behoefte aan een commandopost die toeziet op de uitvoering van het masterplan tegen de ecologische noodtoestand. Latour sluit zich aan bij een suggestie van de Duitse theoloog Jürgen Moltmann om 'ecologie' te vertalen met *oikos logou*, huis van de logos. Logos moet dan verstaan worden in de

zin van het Johannesevangelie (1,1) en het *oikos logou* is het huis voor het woord van God. In dat huis zijn, zegt Latour het Johannesevangelie na, 'vele woningen' (Johannes 14,2) en wij moeten volgens hem om de aarde te bezitten en erdoor bezeten te worden, al die woningen tegelijk betrekken, overal kijken en luisteren hoe de logos zich daar manifesteert. Overal wordt de ecologische crisis al bestreden en het is zaak dat te zien en daarbij aan te sluiten. Dat is een gedachtegang die in het verlengde ligt van hetgeen paus Franciscus bepleit in zijn encycliek *Laudato si'*. De aarde is ons gemeenschappelijk huis en wij zijn van dit huis allemaal zowel bouwstenen als bewoners. Dit brengt de verplichting met zich mee het huis mee op te bouwen en ook anderen de kans te geven het mee op te bouwen. Niet alleen mensen, maar ook de andere schepselen. Dieren en planten dus. En schimmels.

Onlangs stuitte ik op het boek *Entangled Life: How Fungi Make Our Worlds, Change Our Minds and Shape Our Futures* van de jonge bioloog Merlin Sheldrake. Het boek is in het Nederlands vertaald als *Verweven leven: De verborgen wereld van schimmels*. Sheldrake laat niet alleen zien dat het rijk van de schimmels buitengewoon gevarieerd is, dat er overal schimmels zijn – zowel op en in planten als in de grond waarop ze groeien, zowel op onze huid, als in onze luchtwegen en in onze darmen – en dat zonder schimmels het leven niet mogelijk is, ook al zijn sommige schimmels schadelijk of zelfs gevaarlijk. Sheldrake maakt vooral duidelijk dat schimmels op ongedachte manier actief zijn: ze herstellen het schijnbaar voorgoed beschadigde, ze verbinden planten met elkaar en helpen ze te strijden met wat hun leven bedreigt, ze weten letterlijk nieuwe wegen te vinden waar oude wegen geblokkeerd raken. Et cetera, enzovoorts. Het beeld dat uit *Verweven leven* oprijst, sluit nauw aan bij de suggestie van Latour: elk ecosysteem zit vol met actoren die de bedreigingen proberen af te weren en de veroorzaakte schade te herstellen. De logos, waarin volgens het Johannesevangelie (1,4) leven is 'en het leven was het licht van de mensen', is op ontelbare, vaak onooglijke plaatsen actief. Wij hoeven de rebellie tegen het dreigende uitsterven van de soorten, waaronder de menselijke, niet uit te roepen. Die is al volop aan de gang. Dat we dat niet zien, getuigt van dezelfde blindheid die de ecologische crisis veroorzaakt: we kunnen niet accepteren dat wij met velen zijn, diep van elkaar verschillend en fundamenteel van elkaar afhankelijk. De menselijke soort heeft *zichzelf* nog nooit in het bestaan gehouden. Het *is* in het bestaan gehouden.

Komende week, op 29 september, is het in de kerk het feest van de aartsengelen. Hierbij ligt het accent op Michaël, volgens het Oude Testament de beschermer van Gods volk (Daniël 12,1; vgl. Daniël 10,14 en 21) en volgens het Nieuwe Testament de aanvoerder van het hemelse leger dat het kwaad verslaat (Openbaring 12,7). Michaël is de verbeelding van de strijdbare verbinding van de aarde en ons aardse leven met God en diens licht. Psalm 149 (vers 6) verbeeldt deze strijdbaarheid als: 'met lofzang voor God uit hun kelen, een tweesnijdend zwaard in hun hand'. Zodat het leven ruimte houdt en overeind blijft. Dit slaat gelukkig niet alleen op mensen, en al helemaal niet alleen op politici en bestuurders. Dan zou ik het somber inzien. Het slaat zelfs niet alleen op de bomen die juichen (Psalm 96,12; 1 Kronieken 16,33) en de rivieren die in hun handen klappen (Psalm 98,8) ter ere van Gods grootheid. De doorgaans niet geziene en nederig dienende schimmels zijn als het zwaard van Michaël. Dat is wat mij betreft een hoopvol idee.

Erik Borgman, lekendominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus

